

AFINITNÍ BIOSENSORY

Afinitní biosensory

biorekogniční vrstva = biomolekuly,
které vytvářejí bioafinitní komplex s analytem

Typy afinitních interakcí

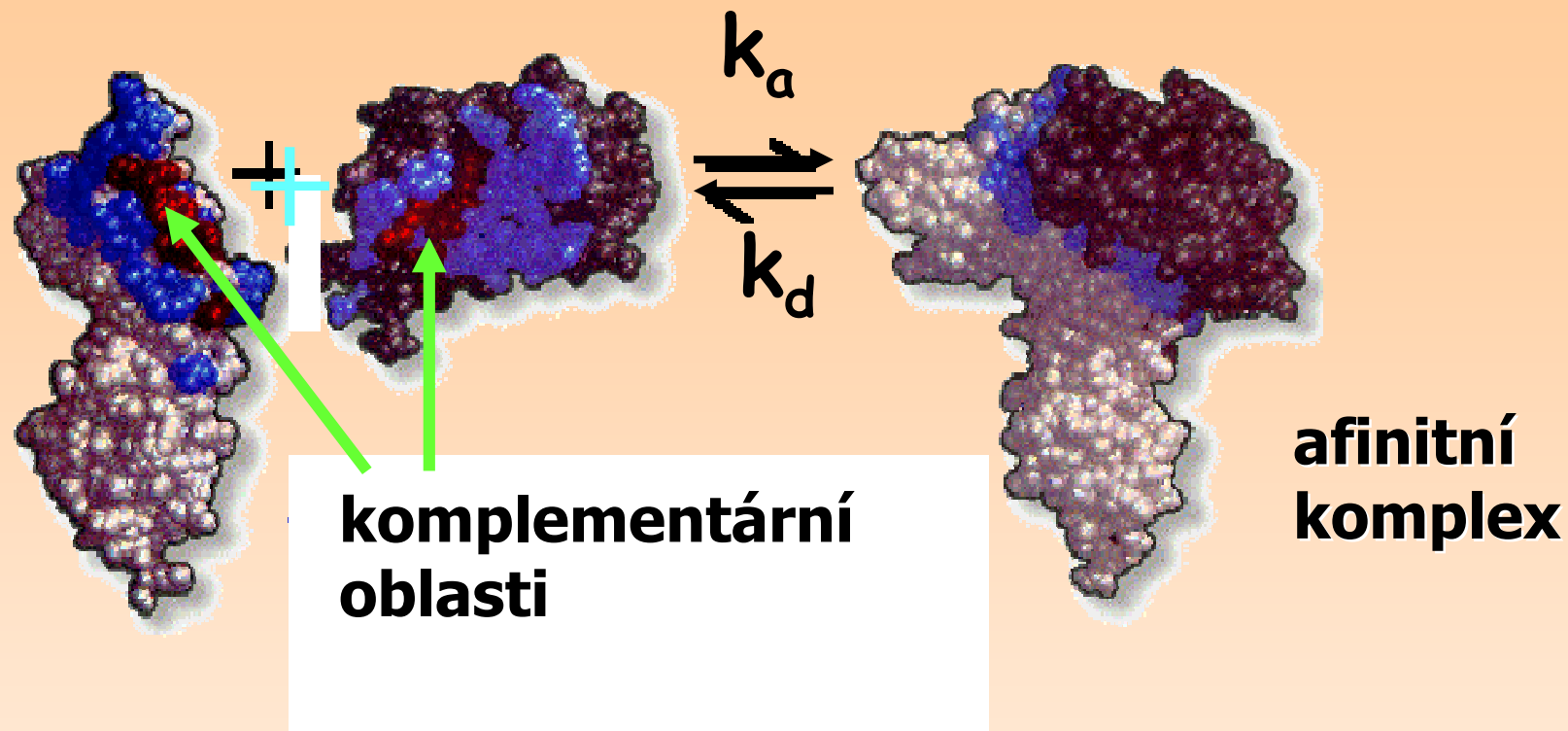
Molekulární reakce mezi:

ANTIGEN
HORMON
LÉČIVO
ENZYM

RECEPTOR
NUKLEOVÁ KYSELINA
NUKLEOVÁ KYSELINA

PROTILÁTKA
RECEPTOR
RECEPTOR
KOFAKTOR
(SUBSTRÁT,
INHIBITOR)
MIKROORGANISMUS
VAZEBNÁ BÍLKOVINA
KOMPLEMENTÁRNÍ
ŘETĚZEC

Afinitní interakce

Kinetické konstanty:

k_a ... asociační rychlostní konstanta

k_d ... disociační rychlostní konstanta

$K_A = k_a/k_d$ asociační rovnovážná konstanta

Rozdělení afinitních biosensorů

jeden afinitní partner imobilizován na povrchu převodníku

❖ **přímé** afinitní biosensory

- vznik biokomplexu je možné sledovat přímo v průběhu afinitní interakce (v reálném čase)

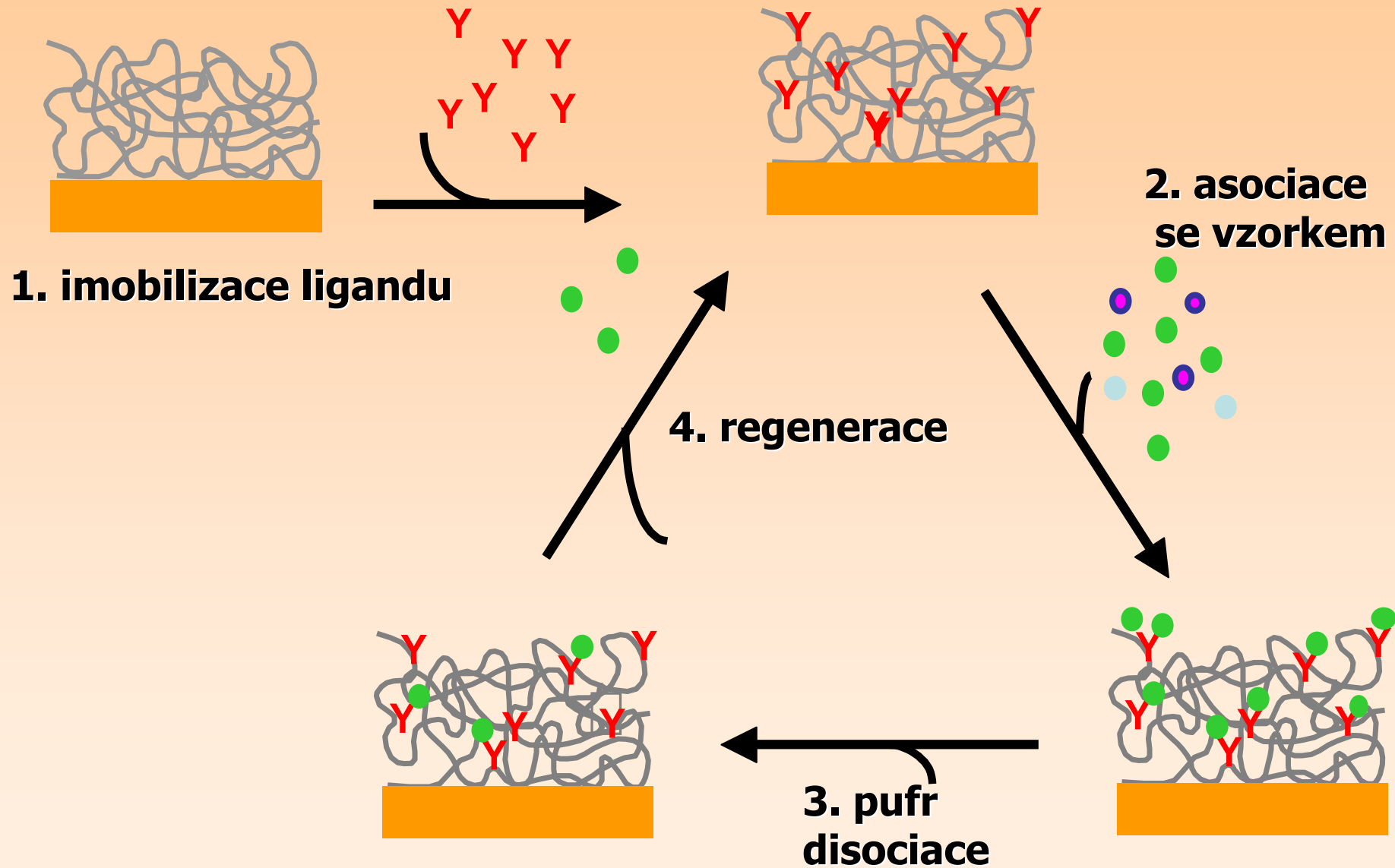
- **převodníky** = speciální **optické světlovodné systémy**, **piezosensory** nebo **impedimetrická zařízení**

❖ **nepřímé** afinitní biosensory

- jeden z afinitních partnerů je **označen**, na konci interakce se pak stanoví množství značky navázané na povrchu sensoru

- podle typu značky (enzym nebo fluorofor) se použije **převodník** pro měření **enzymové aktivity** nebo **fluorescence**

Schéma měření

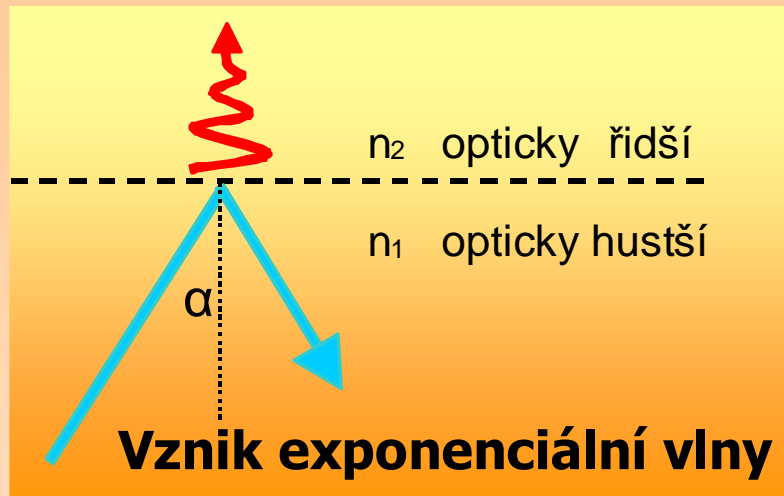
Přímá metoda

- ✓ Sledování vzniku biokomplexu průběžně.
- ✓ Studium afinitních interakcí bez pomoci značek začíná až koncem 80.let.
- ✓ Souvisí s rozvojem telekomunikačních technologií na bázi světlovodu (nelineární optika).

- ✓ probíhá v reálném čase
- ✓ bez značení a separačních kroků

Jeden reakční partner je **imobilizován** na povrchu převodníku, druhý je volně v roztoku, průběžně se sleduje vazba na citlivém povrchu.

Měřený signál odráží pouze **změny na povrchu sensoru** a v jeho těsné blízkosti.

Optické převodníky

Základem interakce je interakce exponenciální vlny s okolím sensoru. Při dopadu paprsku šířeného v opticky hustším prostředí na rozhraní s řidším prostředí

pod úhlem větším než kritický ($\sin\alpha > n_2/n_1$), dochází k totálnímu vnitřnímu odrazu světla.

přítom vzniká v opticky řidším prostředí elektromagnetická vlna vyvolaná interakcí dopadajícího a odraženého světla, jejíž intenzita klesá exponenciálně se vzdáleností od povrchu.

Dva typy optických systémů

- ✓ Planární světlovod
- ✓ Rozhraní kov/dielektrikum

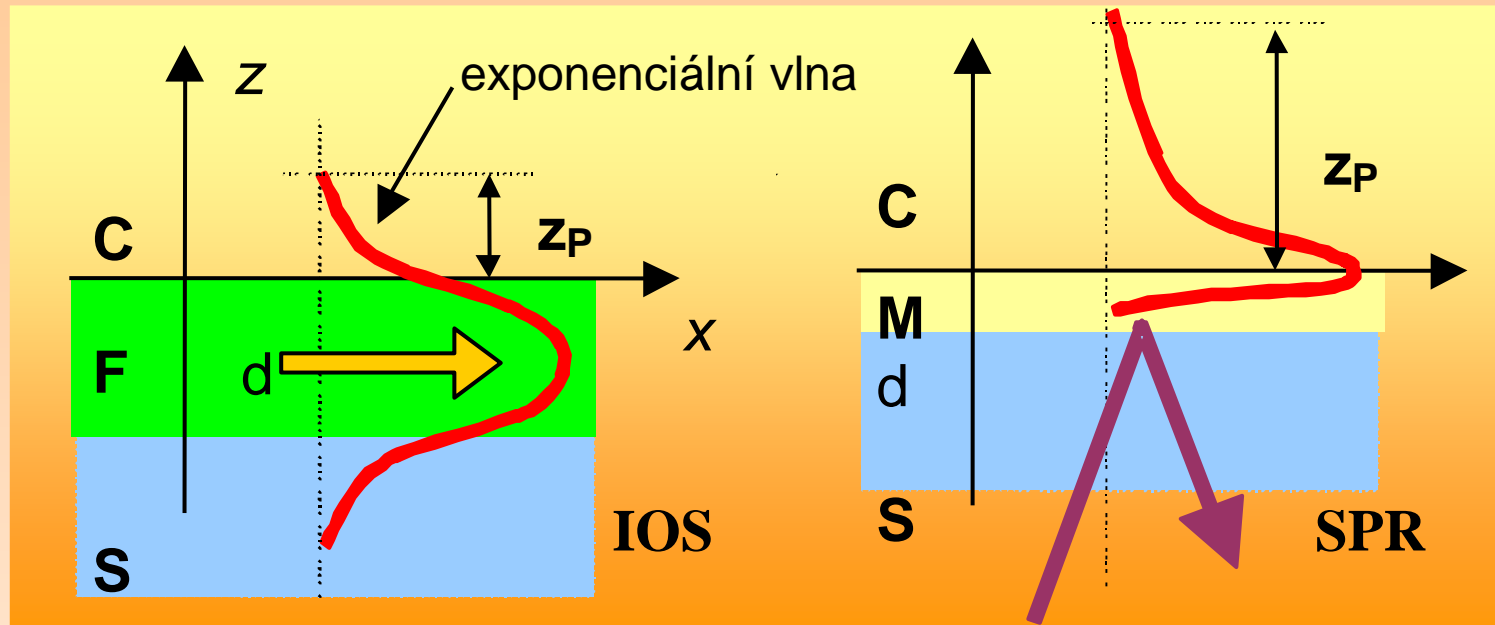
Interakcí exponenciální vlny s blízkým okolím sensoru, dochází ke změně podmínek pro šíření světla v optickém systému, které se kvantifikují podle **změn intenzity** nebo **fázového posuvu** vedeného světla.

Podle konfigurace optického systému rozlišujeme dva systémy:

IOS - planární vodič světla (integrated optical sensor)

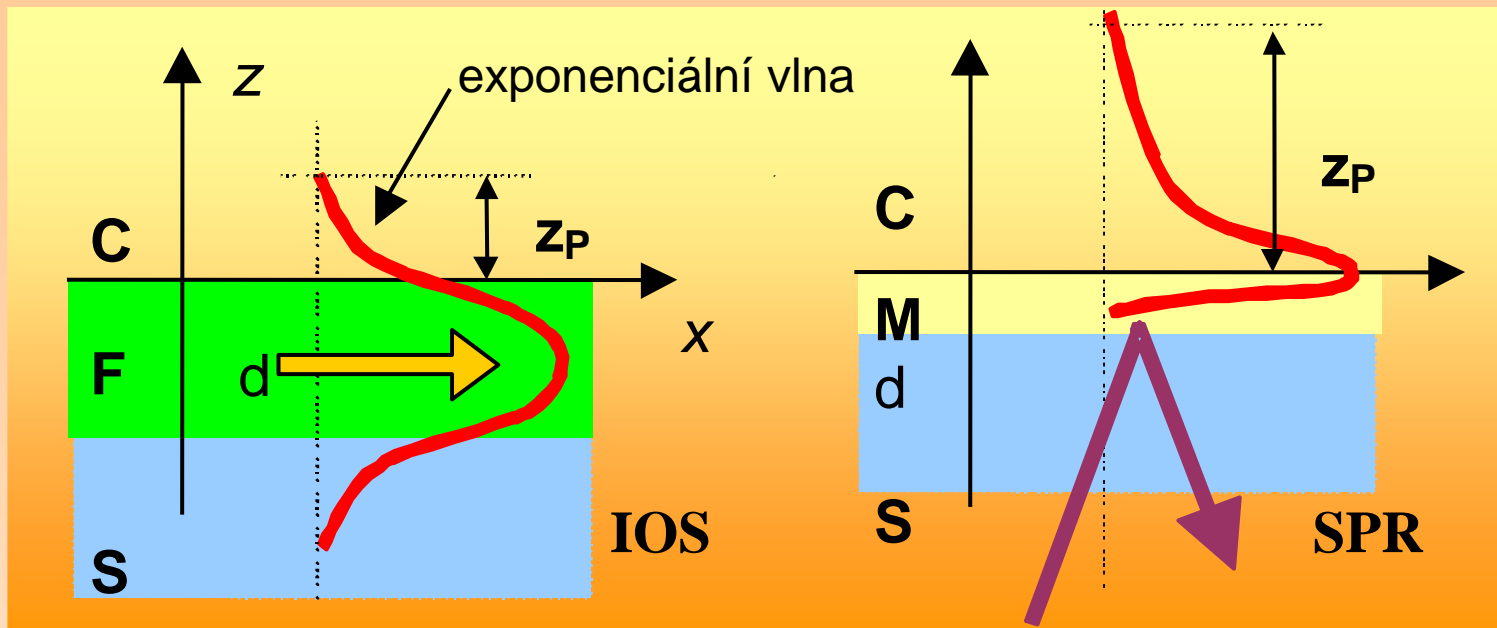
SPR - rezonance elektromagnetické vlny šířené povrchovou vrstvou kovu (surface plasmon resonance), vzniká interakcí exponenciální vlny s volnými elektrony v kovu.

IOS A SPR

Oba typy vychází ze změn efektivního indexu lomu N pro šíření vedené vlny uvnitř optického systému. Šíří se jeden definovaný mod, který má u:

- ✓ IOS složku magnetickou TM_0 a elektrickou TE_0
- ✓ SPR pouze složku magnetickou TM_0 .

Změny v poli exponenciální vlny jsou vyvolané navázáním biomolekul na citlivý povrch (změny indexu lomu n_C v oblasti vzorku C)

Penetrační hloubka exponenciální vlny v prostoru vzorku Z_p

S je podkladový substrát (obvykle sklo, $n_S = 1,46$)

F je planární světlovod (n_F , tloušťka d , n_F asi 2,0, $d = 80$ až 120 nm, materiály $\text{SiO}_2/\text{TiO}_2$ nebo Si_3N_4)

M tenká vrstvička kovu (Au, Ag, tloušťky 20 až 60 nm)

Pro **SPR**:

komplexní dielektrické permitivita kovu

$$\epsilon_M (\epsilon_M = \epsilon_{M'} + j\epsilon_{M''})$$

reálná složka $\epsilon_{M'}$ záporná a $-\epsilon_{M''} > n_c^2$

Např. $\epsilon_{Ag} = -18 + 1,2j$, $\epsilon_{Au} = -12 + 0,52j$

platí pro vlnovou délku $\lambda = 632,8$

helium-neonového laseru

Pro efektivní indexy lomu N vedených vln a jejich

penetrační hloubky platí vztahy:

IOS $N = k_x \lambda / 2\pi$

$$Z_p = \lambda / (2\pi) [N^2 - n_c^2]^{-1/2}$$

SPR $N = [n_c^{-2} + 1/\epsilon_M]^{-1/2}$

$$Z_p = [\lambda / (2\pi n_c N)] (-\epsilon_{M''})^{1/2}$$

V důsledku absorpce světla v kovu je SPR navíc jen úzce vymezen ve směru osy x na oblast o efektivní délce L_α propagační délka:

$$L_\alpha = \lambda(\epsilon_{M'})^2 / (2\pi N^3 \epsilon_{M''})$$

IOS a SPR jsou do jisté míry analogické systémy, které využívají vedení definovaného modu vlnění

- ✓ totálním vnitřním odrazem ve světlovodu
- ✓ podél rozhraní kov/dielektrikum

a generování exponenciální vlny v oblasti vzorku.

IOS

TE₀ (s-polarizace)

TM₀(p-polarizace)

SPR

jen TM složka (méně informací)

Vedení světla

u **IOS** je možné až na vzdálenost několika cm

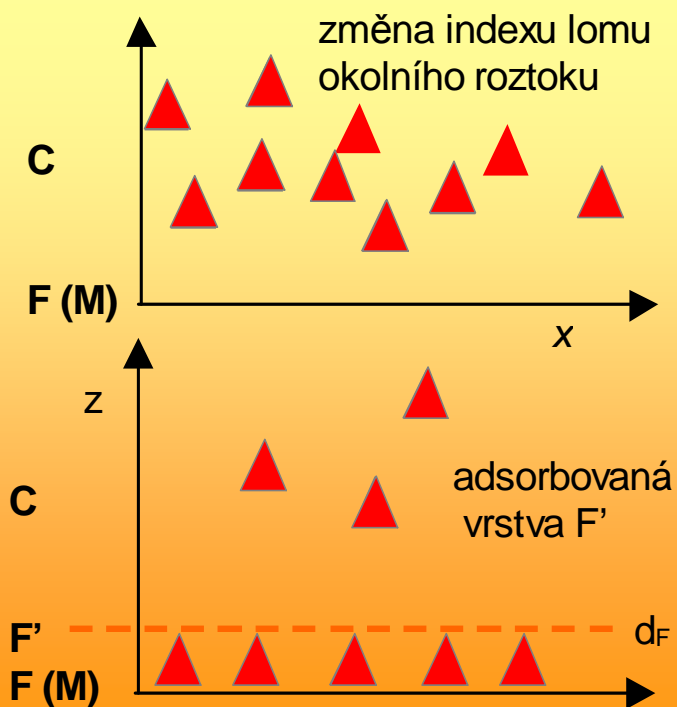
u **SPR** jen na L_{α} , přičemž citlivost je úměrná délce dráhy interakce se vzorkem.

FYZIKÁLNÍ CHARAKTERISTIKY IOS A SPR SYSTÉMŮ

System		N	z_p	L_α	$\delta N/\delta n_c$	$\delta N/\delta d_F$
			(nm)	(μm)		(10^{-4} nm^{-1})
IOS	TE ₀	1.68	98	–	0.12	3.1
	TM ₀	1.55	126	–	0.26	4.8
SPR (TM ₀)	Au	1.44	180	4	1.27	15.3
	Ag	1.40	230	24	1.16	10.9

V tabulce udává $\delta N/\delta n_c$ citlivost na změnu indexu lomu okolního prostředí (vzorek)
a $\delta N/\delta d_F$ citlivost na změnu tloušťky absorbované vrstvy.

Změna efektivního indexu lomu

- ❖ homogenní změna indexu lomu Δn_c celého okolního prostředí C (roztoky pufrů $n_c = 1,33$), systém tedy funguje jako refraktometr to je z hlediska sensoru nežádoucí.
- ❖ tvorba homogenní adsorbované vrstvy F' je vlastní děj, má index lomu $n_{F'}$ a tloušťku $d_{F'}$ např. pro vrstvu bílkovin je index lomu $n_{F'}$ 1,45 - 1,55 a tloušťka vrstvy $d_{F'}$ 4 - 10 nm

pokud se oba jevy současně:

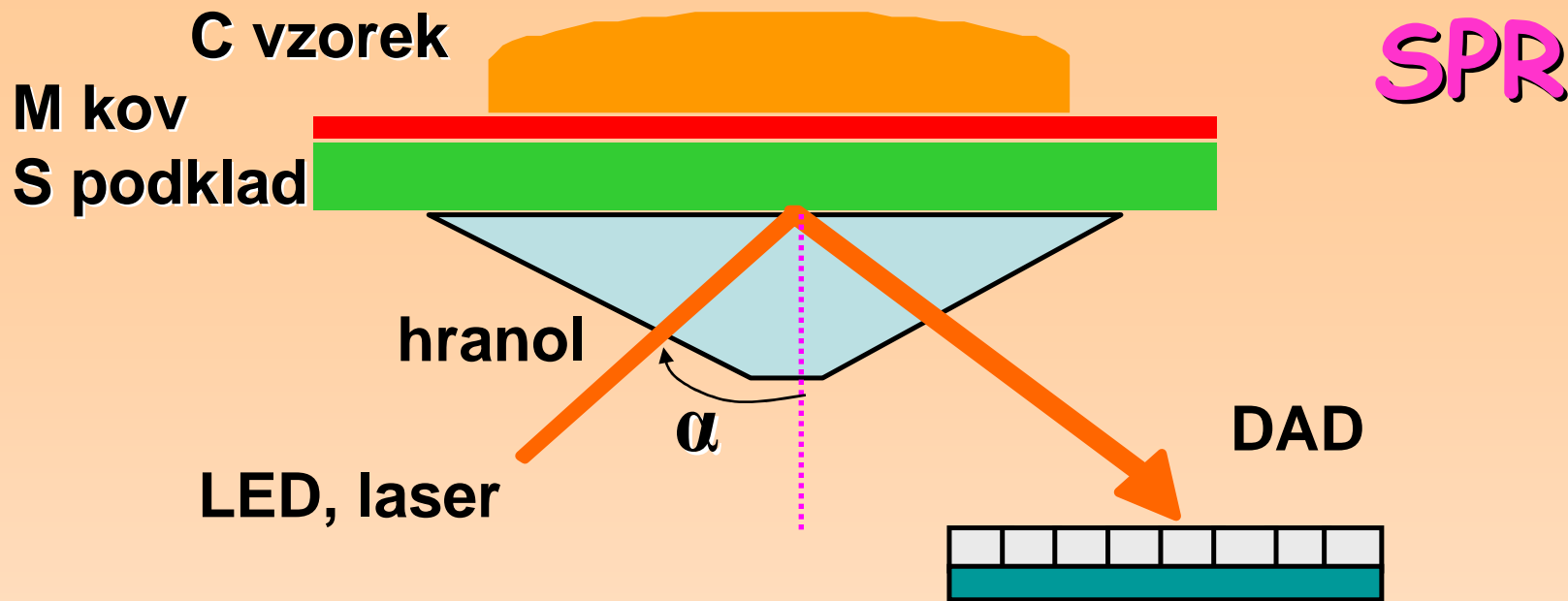
celková změna indexu lomu:

$$\Delta N = (\delta N / \delta n_c) \Delta n_c + (\delta N / \delta d_{F'}) \Delta d_{F'}$$

citlivost na změnu tloušťky adsorbované vrstvy

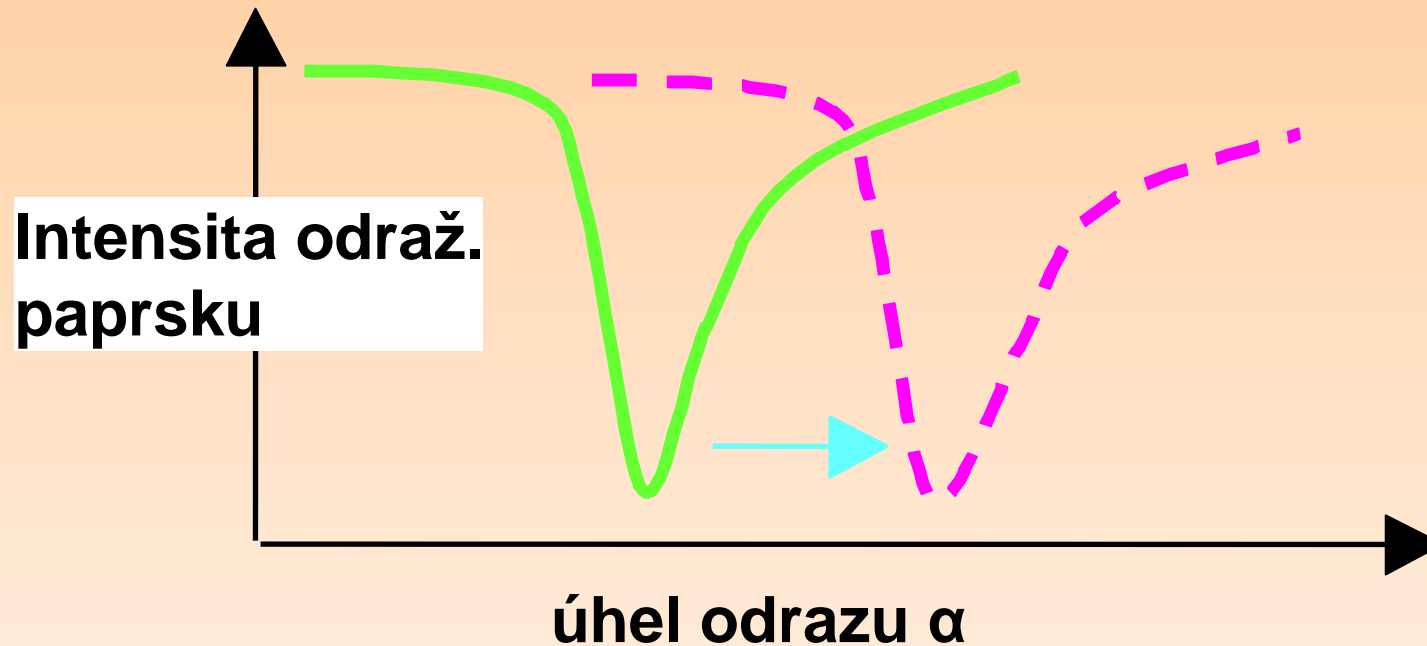
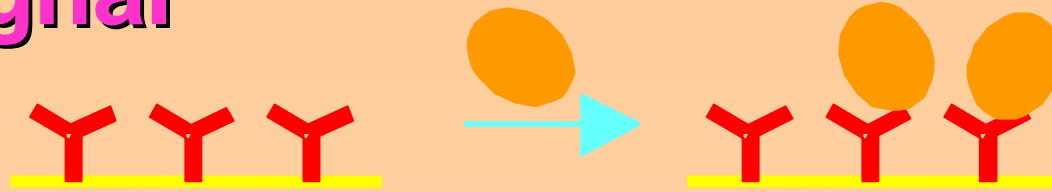
je nepřímo úměrná penetrační hloubce:

$$(\delta N / \delta d_{F'}) \approx (1/z_p) (\delta N / \delta n_c)$$

- ❑ Pro zavedení světla se používá vstupní hranol, povrchová vlna se excituje na rozhraní mezi kovem M a dielektrickou vrstvou C (vzorek).
- ❑ Místo hranolu lze použít i vstupní mřížku
- ❑ Jako detektor slouží řada fotodiod (DAD, diode array detector), což umožňuje určit závislost intenzity a úhlu odrazu

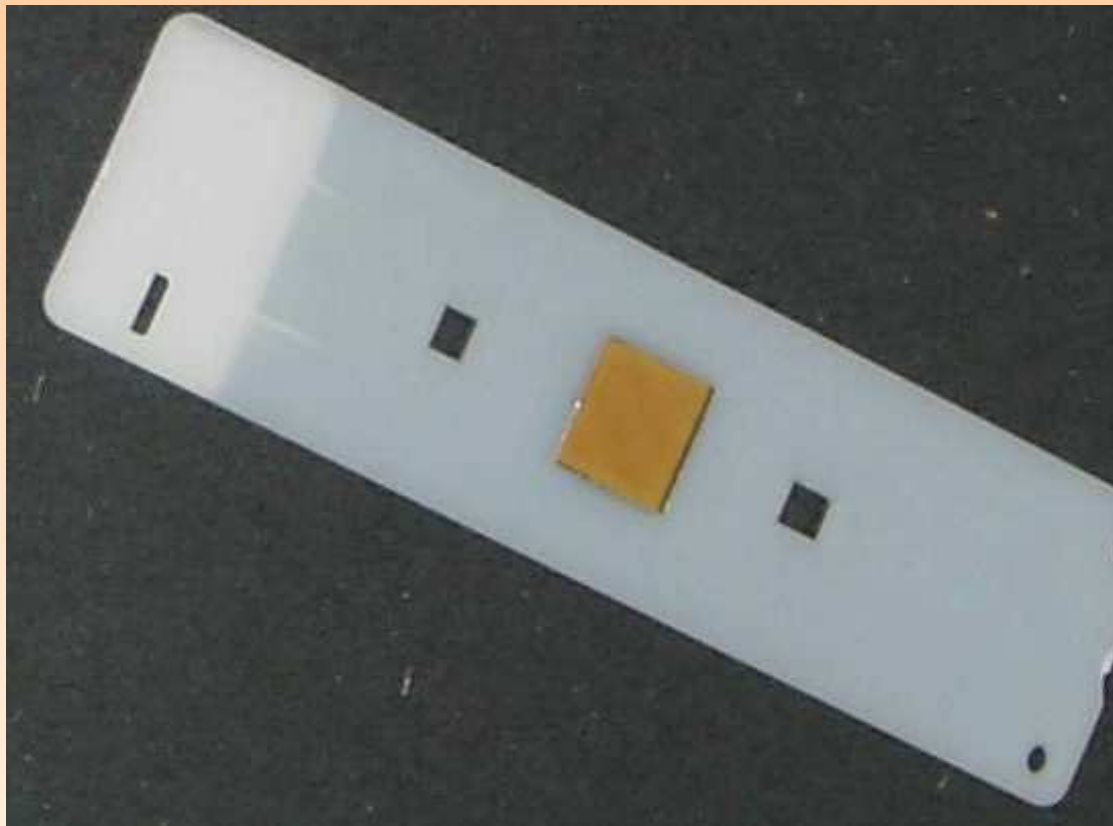
SPR signál

- rezonanční úhel odpovídající minimu intenzity odraženého paprsku je kontinuálně vyhodnocován,
- jeho poloha je úměrná změnám povrchové hmotnosti vyvolaným adsorpcí biomolekul

SPR BIOSENSOR

čip systému
BIACORE

Rozměry:
9 x 2,5 x 0,1 cm

citlivá vrstva:
napařené zlato

Modifikace povrchu:
CM5 karboxymethyl-dextran, HPA hydrofobní,
SA streptavidinový, NTA komplexace kovů

Výměnný integrovaný čip: 140 x 30 mm
čtyřkanálové měření
každý kanál: miniaturní průtočný systém
s pneumatickými ventily
průtoky: 10 μ l/min

Ceny

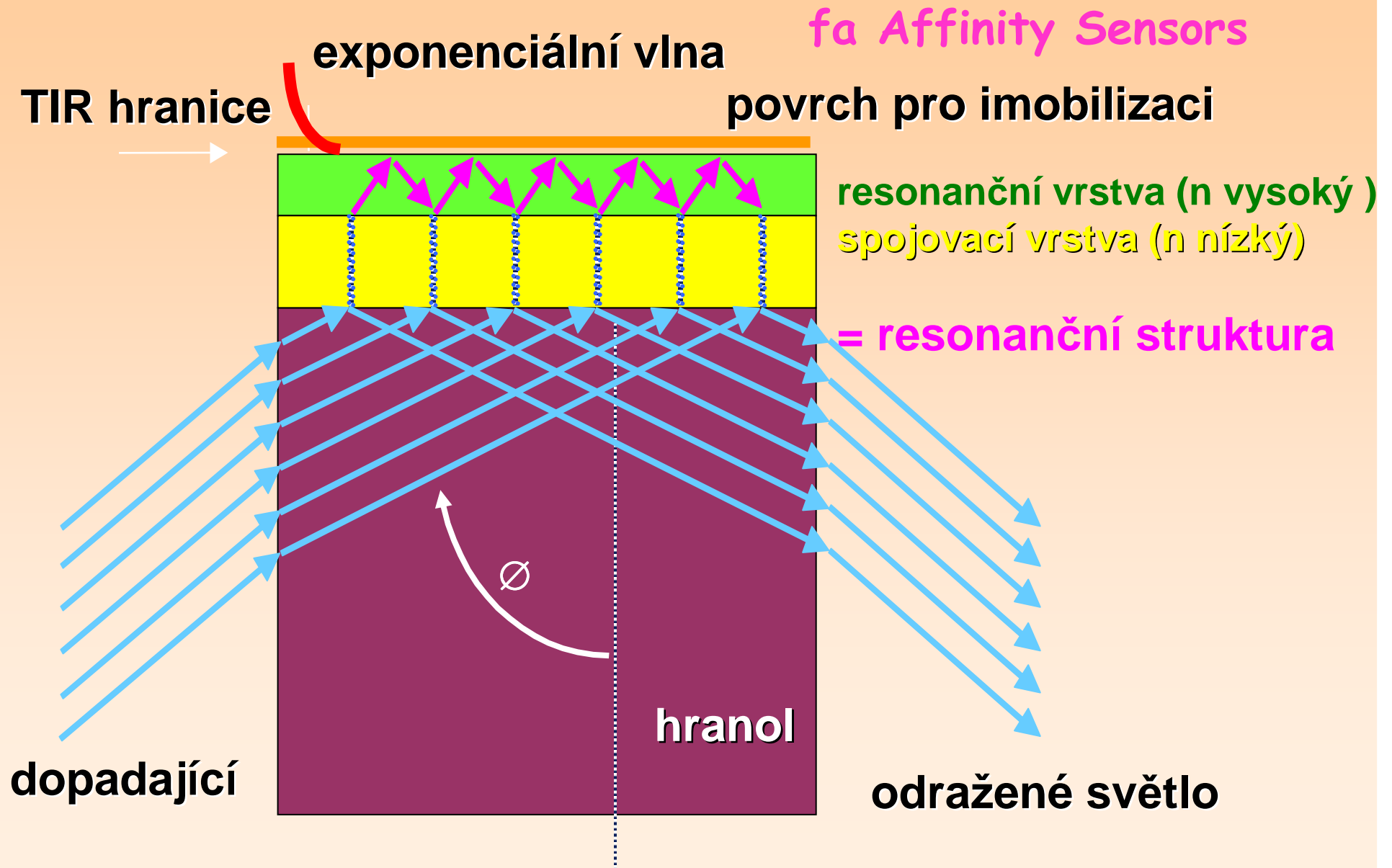
cena sensoru: 100 USD

celý systém BIACore: 250 tisíc USD

firma Pharmacia

Rezonanční zrcadlo IASys

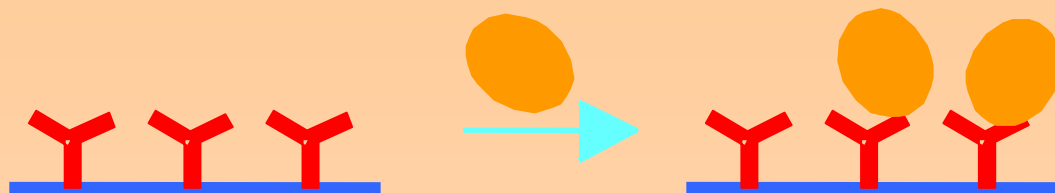

PRINCIP: Světlo dopadající hranolem se při určitém úhlu váže přes spojovací vrstvu (sklo, tloušťka asi 1 μm) do světlovodu - dielektrické rezonanční vrstvy (materiál TiO_2 , tloušťka kolem 100 nm). Poté se světlo šíří podél jeho povrchu a odráží se zpět do spojovací vrstvy.

- ✓ Rezonance vnáší **fázový posun** světelného paprsku, který je přesně π při existenci rezonance.
- ✓ Rezonance pro složku elektrickou TE a magnetickou (TM) (slouží jako **reference**).
- ✓ Mimo oblast rezonance je signál téměř nulový.
- ✓ Lepší citlivost než SPR

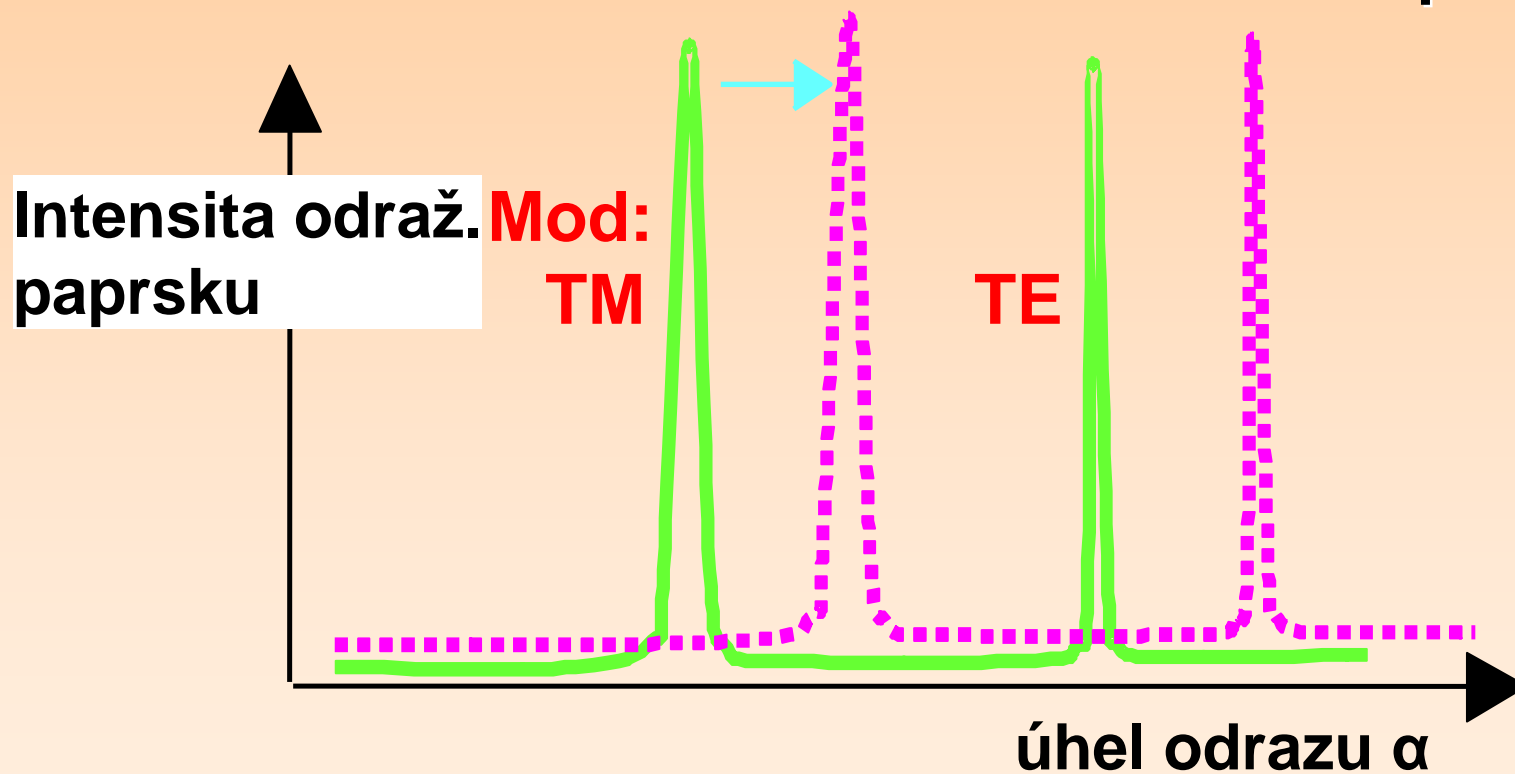
REZONANČNÍ ZRCÁTKO - SIGNÁL

Vazebná reakce

=>

změna rezonančních podmínek

Rezonanční zrcátko -sensor

Výměnná měřicí kyveta systému IASys

Rozměry:
5 x 2 x 3

Citlivé povrchy:
aminosilanizovaný, karboxylovaný, karboxymethyl-dextranový
hydrofobní, biotinylovaný

Další parametry

- ✓ rozlišení tloušťky navázané biovrstvy je 10 pm
- ✓ 10^{-4} změna indexu lomu v okolí
- ✓ pracuje se v míchaném uspořádání,
- ✓ objem reakční komůrky je 200 μ l
- ✓ cena zařízení je 85 až 200 tisíc USD (podle míry automatizace)

Komerční optické systémy

Biacore 2000 (Biacore)
www.biocore.com

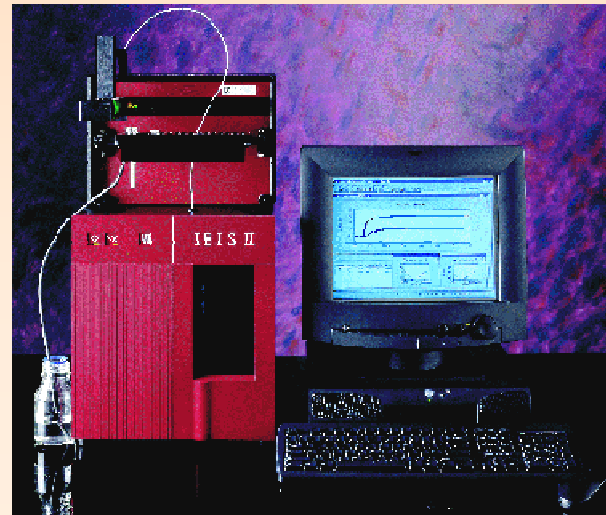
KI 1 (BioTuL)
www.biotul.com

IASys (Affinity Sensors)
www.affinity-sensors.com

IBIS II (XanTec)
www.xantec.com

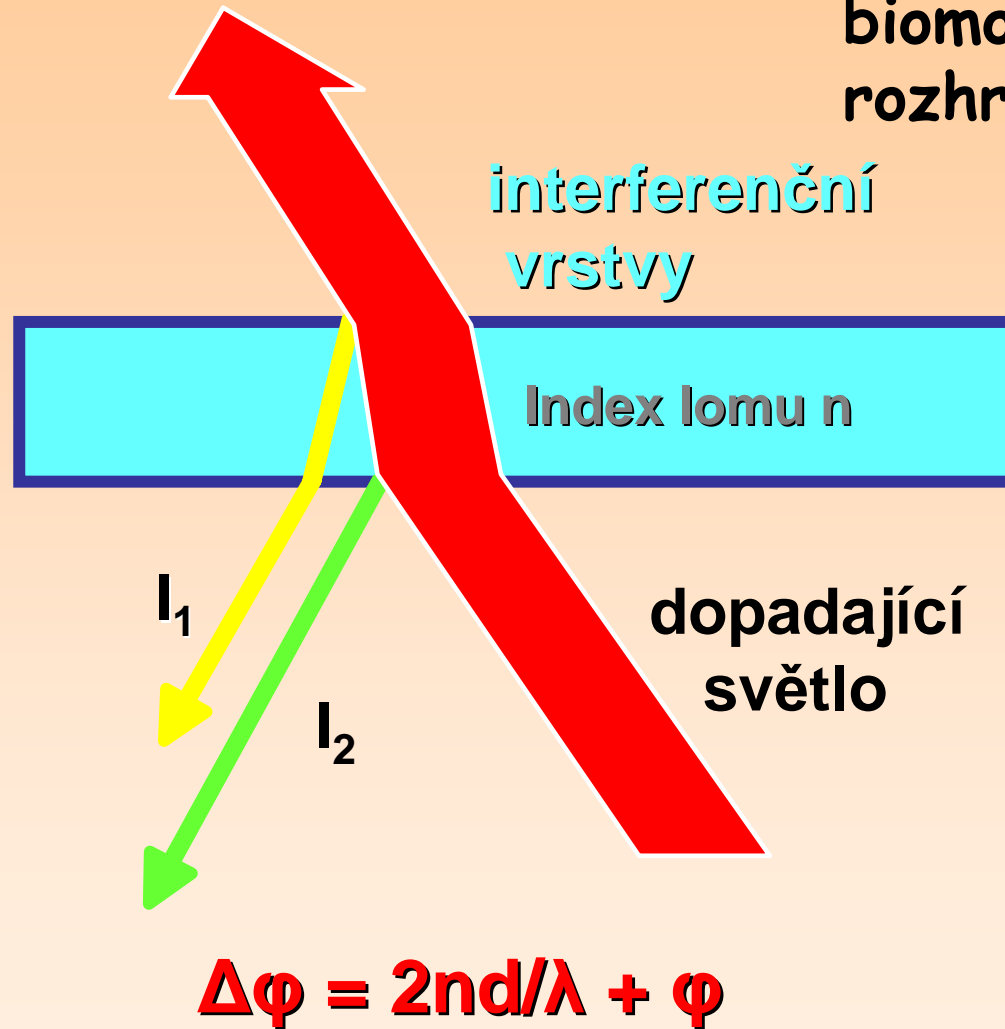

RIFS - reflektometrická interferenční spektroskopie

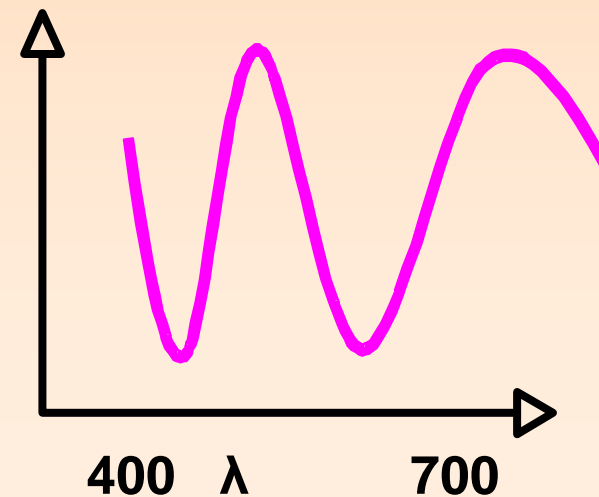
Nejcitlivější metodika přímého optického sledování bioafinitních interakcí.

- ✓ Základem je interference na tenkých průhledných filmech.
- ✓ Světelný paprsek procházející slabě odráživým tenkým filmem bude částečně odrážen na každém rozhraní.
- ✓ Různě odražené paprsky prochází různými optickými dráhami, vzniká u nich **fázový posuv**.
- ✓ Pro tenké filmy je interference pozorována i pro bílé světlo.
- ✓ To vede k modulaci intenzity odraženého světla v důsledku destruktivní interference.

Výsledkem je charakteristické spektrum reflektance, jehož tvar se mění po navázání biomolekul na citlivou plochu rozhraní. Detektor je DAD

Rozlišení tloušťky biovrstvy je asi 1 pm.

Použití bioafinitních sensorů

- ✓ Pomocí imobilizovaného ligandu lze stanovit odpovídající analyt.
- ✓ V séru je možné stanovit 1 až 100 $\mu\text{g/l}$ pro proteiny při délce analýzy 10 minut.
- ✓ Studium bioafinitních interakcí (charakterizace protilátek, mapování vazebných míst).
- ✓ Kinetické studie (určování asociačních, disociačních a rovnovážných vazebných konstant).

VÝHODY

- ✓ práce bez nutnosti značení, přímé sledování interakcí „v reálném čase“
- ✓ rychlost měření
- ✓ značný stupeň automatizace

NEVÝHODY

- ✓ nižší citlivost oproti technikám využívajícím citlivé značky
- ✓ opakované použití biosensoru je podmíněno regenerací citlivého povrchu (zředěný NaOH, HCl, HCOOH, glycin o nízkém pH, organickými rozpouštědly s vodou, rozštěpit proteiny pomocí proteinas
- ✓ vysoká cena zařízení

Piezoelektrické sensory

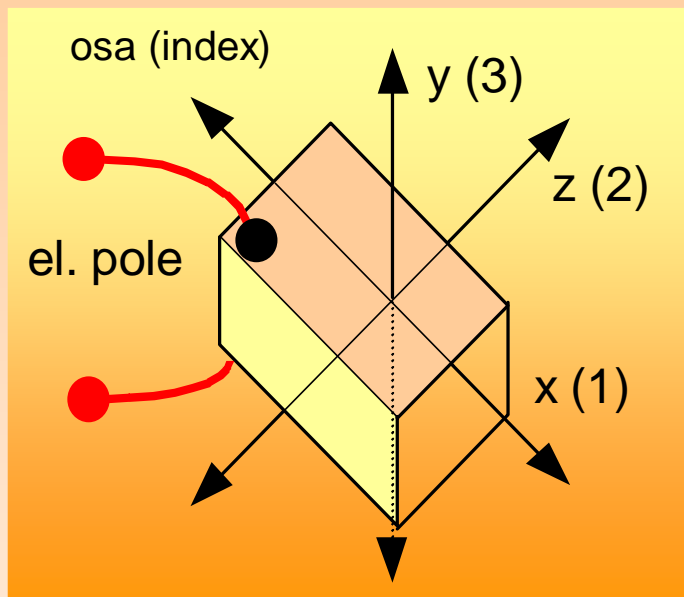
Objev piezoeletrického efektu bratři Curieové (1890)

V některých anizotropních krystalech (křemen, turmalín, Rochellova sůl) se při mechanickém namáhání generují orientované dipóly a vznik elektrické napětí.

Tento efekt se uplatňuje i v obráceném smyslu:

Pokud se na krystal přivede střídavé napětí o vhodné rezonanční frekvenci, začne krystal se stejnou frekvencí vibrovat, přitom se převážná část energie ($10^5 : 1$) uchová v oscilujícím systému a nerozptyluje se do okolí.

ORIENTACE PIEZOELEKTRICKÉ DESTIČKY

Orientace krystalografických os:
tenký řez krystalu jsou podle
tvaru krystalu možné vibrace:

Mechanické deformace

	destička	disk
d_{31}	délková	radiální
d_{32}	šířková	
d_{33}	tloušťková	tloušťková

Předpokládá se, že elektrické pole ve směru osy y (d_3)

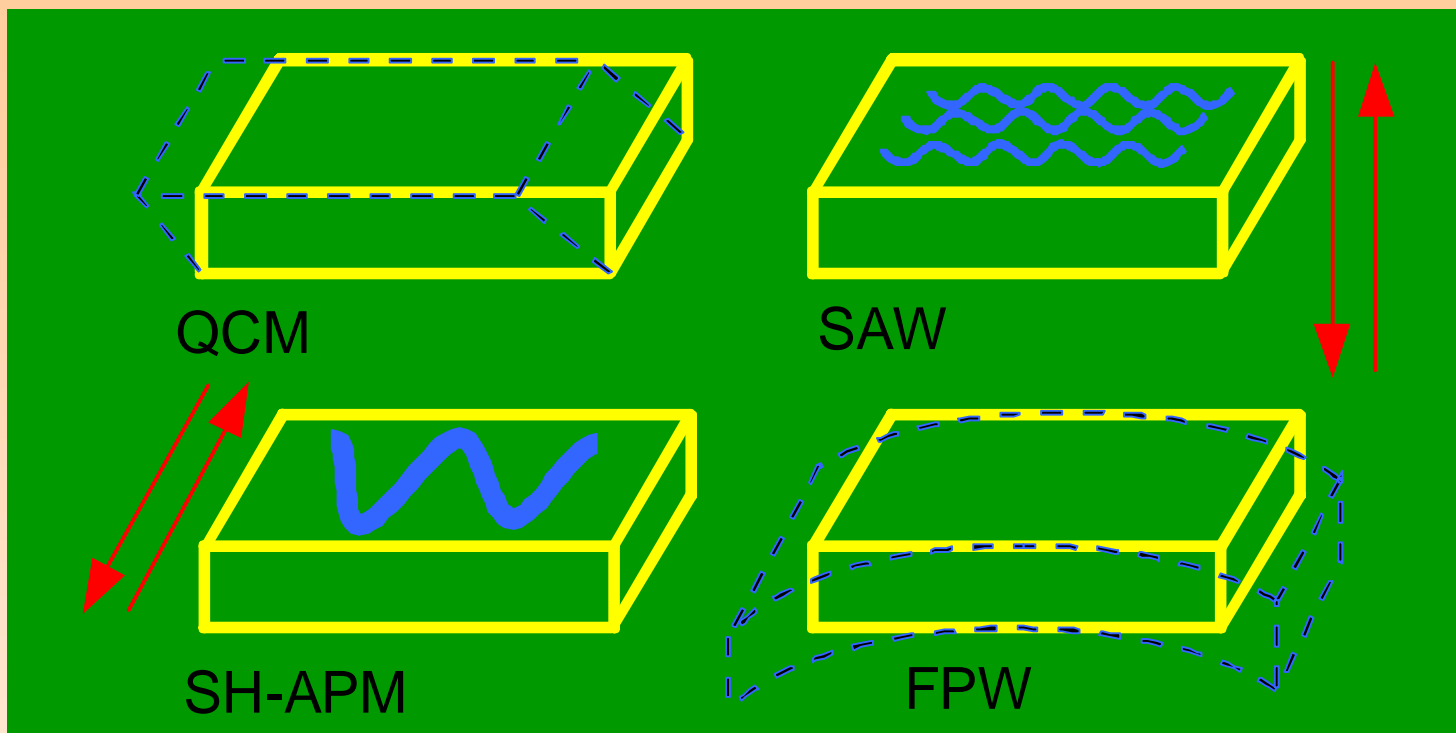
Materiály pro piezoelektrické krystaly

PŘÍRODNÍ monokrystaly křemene, sensor se připraví vyřezáním destičky pod přesnými úhly (řezy AT, BT, ST...)

UMĚLÉ materiály (dnes i křemen), různé druhy keramiky: polykrystalické, ale uniaxiální (orientované), příprava se provádí sintrováním (ZnO, LiNbO₃, LiTaO₃, Bi₁₂GeO₂₀)
Výhoda: snadné tvarování a nanášení tenkých vrstev.

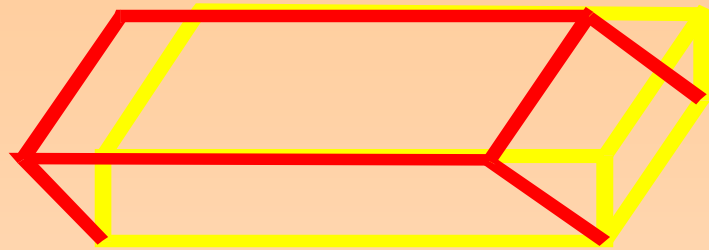
PLASTY polyvinylidenfluorid PVDF (-CH₂CF₂-)_n
směs amorfní a polykrystalická forma (1:1)
sestává se z nepolární náhodně orientované a polární orientované složky

VIBRACE PIEZOSENSORŮ

V piezoelektrických systémech může oscilace probíhat v celém objemu materiálu nebo pouze v povrchové vrstvě. Někdy se uplatňuje několik oscilací současně. QCM quartz crystal microbalance, SAW surface acoustic wave, SH-APM shear horizontal acoustic plate mode, FPW flexural plate wave (Lambova vlna)

Piezosensory - chemické mikrováčky

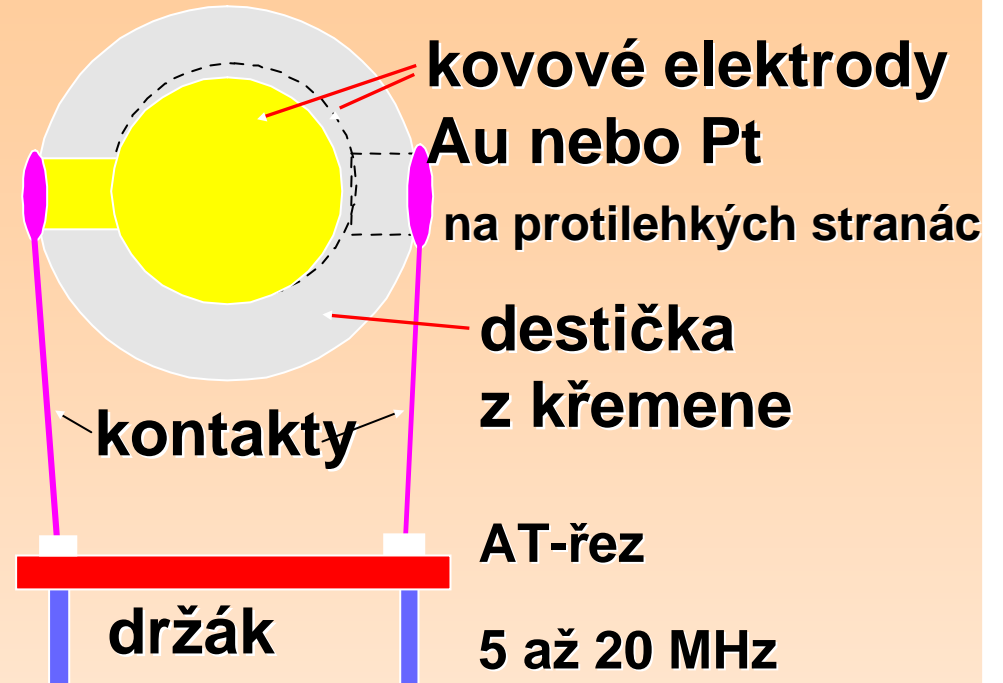

objemová akustická vlna -
schéma tloušťkové
střihové vibrace

základní stav / amplituda

Hmotnostní citlivost:

QCM - quartz crystal
microbalance

Piezoelektrický krystal

$$\Delta f = \frac{-2f_0^2 \Delta m}{A \sqrt{\rho_q \mu_q}}$$

Rezonanční frekvenci f_0 určují fyzikální vlastnosti křemene a tloušťka destičky (čím je tenčí, tím rychlejší vibrace a vyšší f_0)

U typu QCM bývá f_0 od 5 do 20 MHz, pokud by krystal byl ještě tenčí, lámal by se.

Když dojde k navázání látky na povrch elektrod, dojde ke změně rezonanční frekvence f_0 .

Změní se hmotnost celého systému a vibrace se zpomalí - frekvence poklesne.

Pokud krystal osciluje **v přítomnosti kapaliny**, dojde k dalším změnám f_0 v důsledku tlumení oscilací (viskozita prostředí)

Dva způsoby měření z piezoelektrickými krystaly

Aktivní metoda

PZ krystal je součástí širokopásmového oscilačního obvodu, jehož frekvence se řídí vlastnostmi krystalu aktuální frekvence se stanoví pomocí čítače, rozlišení je 0,1 až 1 Hz při základní frekvenci 10 až 20 MHz citlivost kolem 3 ng/Hz a mez detekce 10 ng/cm²

Pasivní metoda

Na PZ krystal se zvenčí přivádí střídavé napětí o známé proměnné frekvenci a v okolí rezonance se proměří impedanční charakteristika, závislost velikosti $|Z|$ a fázového úhlu ϕ na frekvenci. Nákladná aparatura, impedanční analyzátor několik milionů korun, ale **odliší hmotnostní a viskózní změny**.

Oscilační obvod

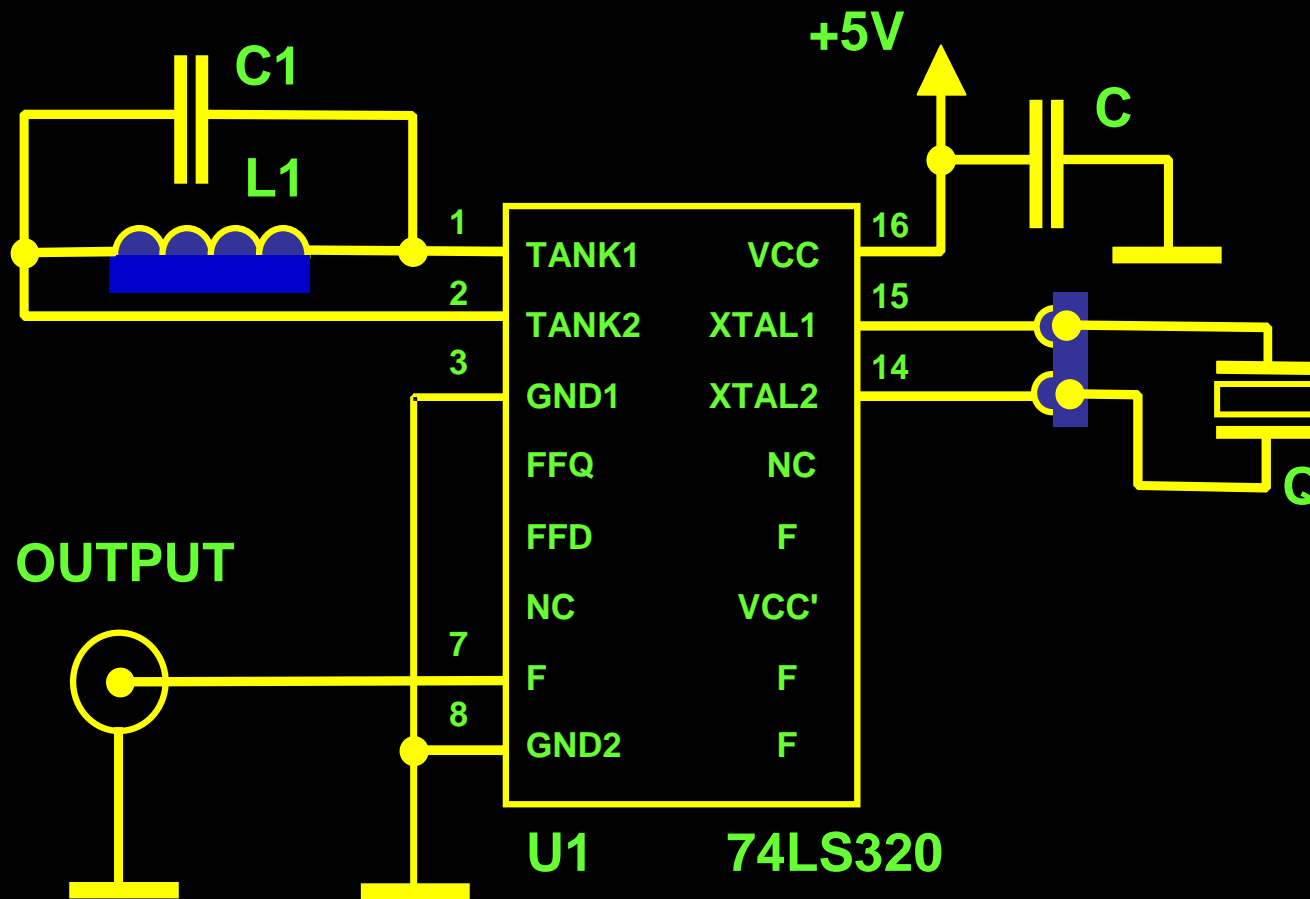

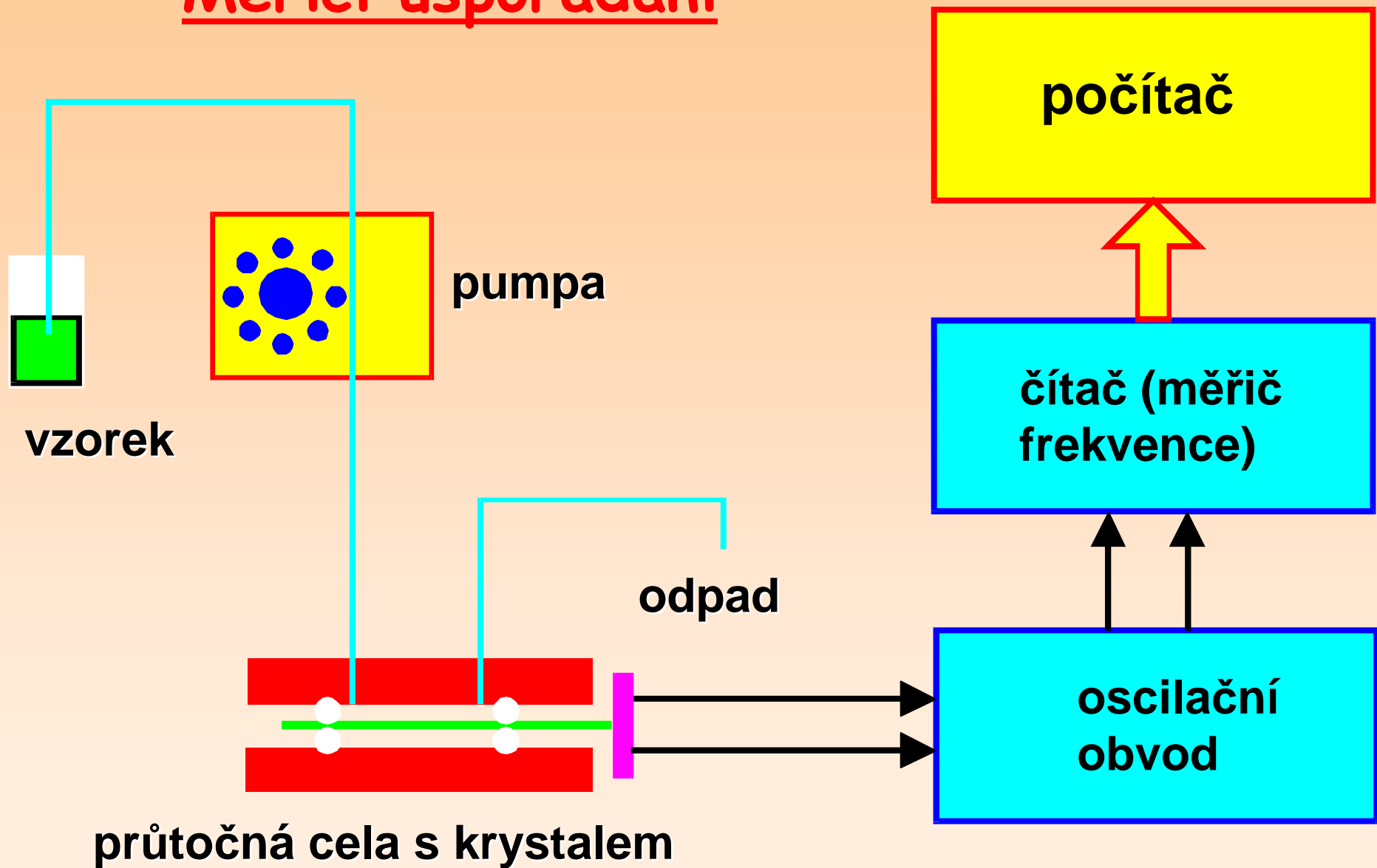
schéma hradlového oscilátoru

Nejjednodušší oscilační obvody využívají logická hradla, jiné operační zesilovače.

Hmotnostní sensory jsou jednoduché levné, ale principiálně nelze odlišit hmotnostní změny od viskózních.

Měřicí uspořádání

Piezoelektrický biosensor se získá immobilizací ligandu na povrch elektrod krystalu a umístěním krystalu v průtočné komůrce. Potom je systém vhodný pro přímé sledování afinitních interakcí v reálném čase podobně jako optické systémy.

UKÁZKA MĚŘICÍHO ZAŘÍZENÍ

Biochemická laboratoř MU Brno, PřF, katedra biochemie

PIEZOSENSORY V KAPALINÁCH

$$\Delta f = \frac{2f_0^2 \Delta m}{A \sqrt{\rho_q \mu_q}}$$

hmotnost

$$\Delta f = \sqrt{f_0^3 \frac{\eta_L \rho_L}{\pi \rho_q \mu_q}}$$

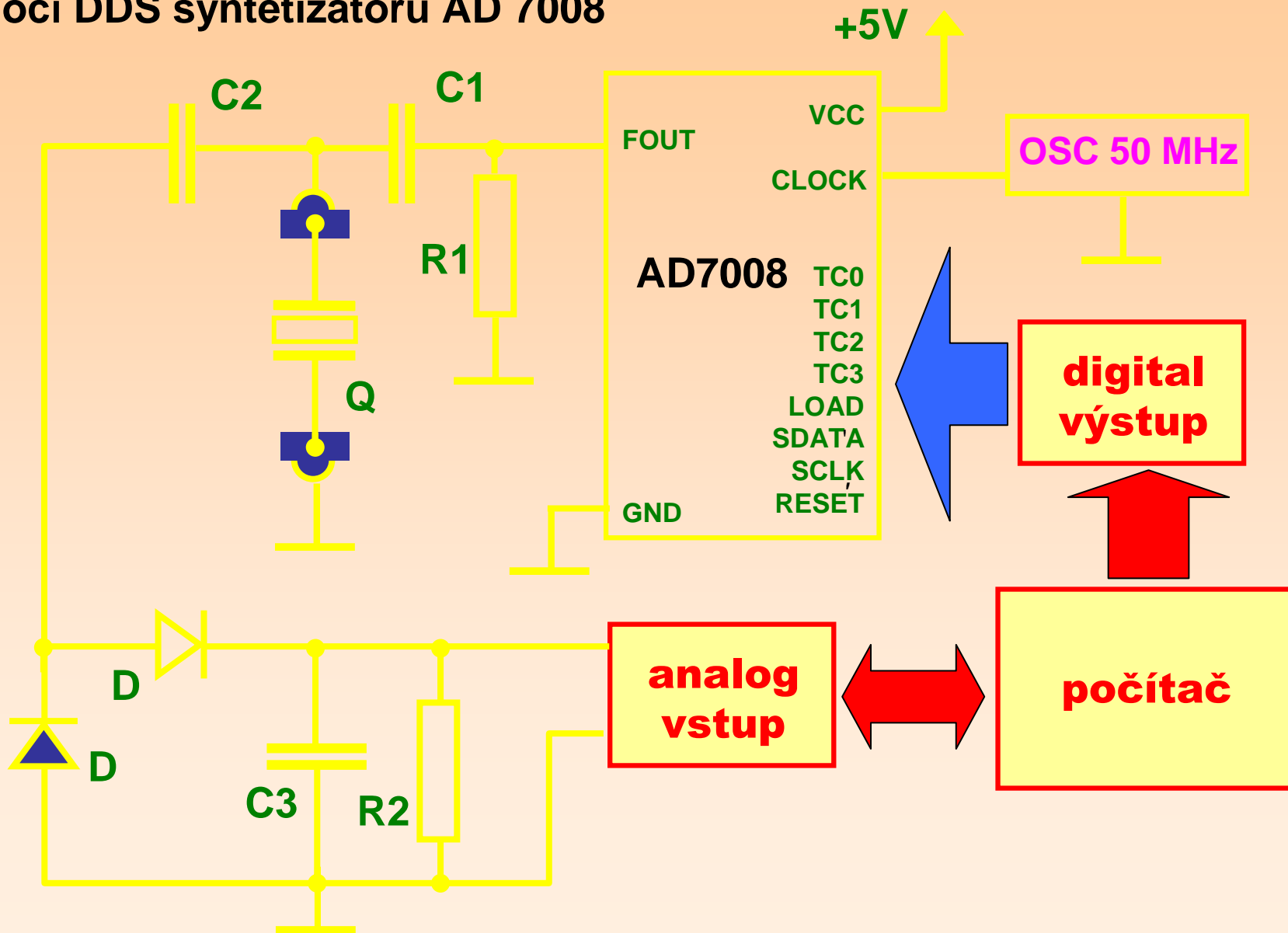
viskozita

Po dosažení příslušných konstant dostáváme pro hmotnostní změny (Δm v g, f_0 v MHz, Δf v Hz, A v cm^2 upravený vztah (Sauerbreyova rovnice):

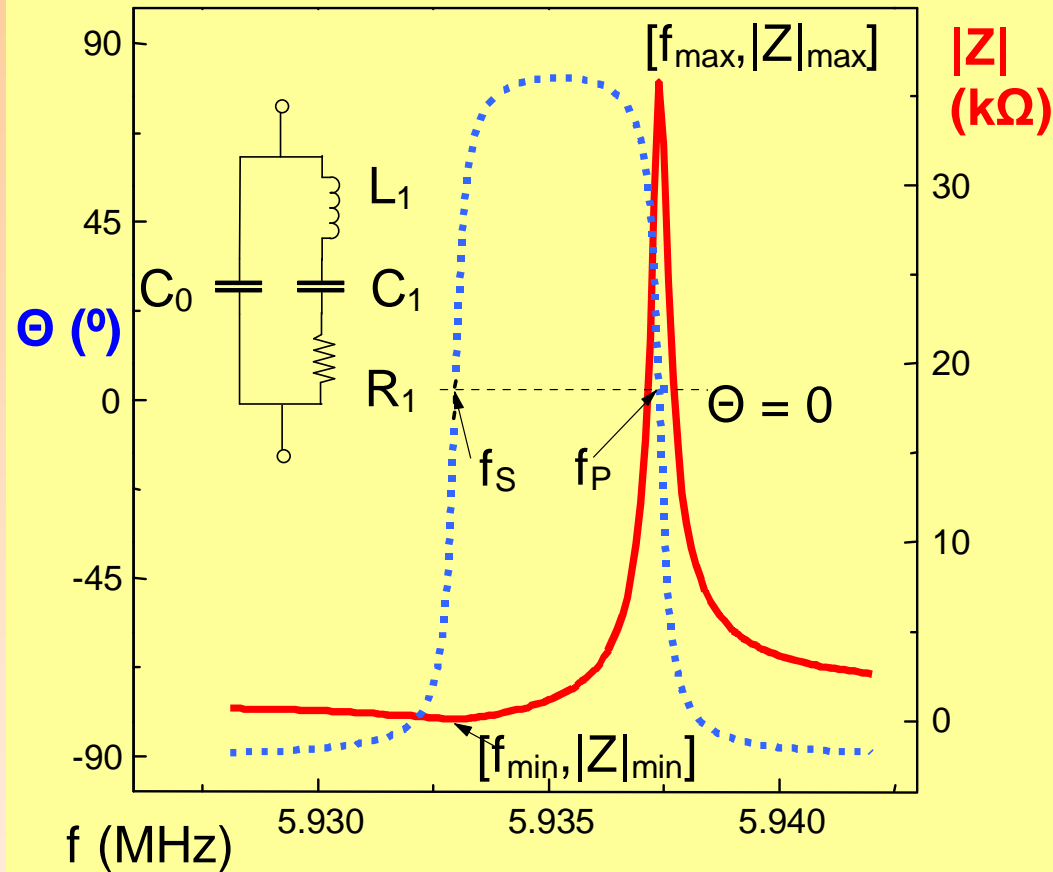
$$\Delta f = -2,26 \cdot 10^6 f_0^2 \text{ —}$$

Impedanční měření

pomocí DDS syntetizátoru AD 7008

IMPEDANČNÍ CHARAKTERISTIKA

PASIVNÍ METODA

na krystal se přivádí proměnná frekvence a sleduje se změna velikosti impedance $|Z|$ a fázový posun Θ

výsledkem je větší množství informací o dějích na povrchu krystalu a vyšší spolehlivost měření - odlišení hmotnostních a viskozitních změn

Aplikace pizelektrických krystalů

Pro plynou fázi: základem je imobilizovaný afinitní ligand (např. formaldehyddehydrogenasa pro formaldehyd, cholinesterasa pro sarin, soman) nebo méně selektivní lipidické vrstvy pro charakterizaci vůní.

- ✓ reakce se vzorkem v roztoku, následovalo
- ✓ promytí, vysušení
- ✓ nová rezonanční frekvence opět v suchém stavu

Výhoda: snadná interpretace, naměřená data reprezentují změnu hmotnosti.

Nevýhoda: těžkopádné provedení

Měření přímo v roztoku umožňuje sledovat afinitní interakce v reálném čase. Třeba rozlišit změny hmotnosti a viskozity, i když u běžně používaných koncentrací biomolekul je viskozita jejich roztoků málo odlišná od základního pufru.

Piezoelektrická metoda je rychlejší a citlivější než klasické postupy.